

GÖÇMEN EDEBİYATI BAĞLAMINDA MODERN BİR GÖÇ DESTANI OLARAK ARAS ÖREN’İN BERLİN ÜÇLEMESİ

Burak Çavuş^{1*+}

¹Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Erbaa Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Tokat/Türkiye

*e-posta: burak.cavus@gop.edu.tr

+orcid: 0000-0002-5050-6523

Öz- Berlin Üçlemesi, Aras Ören’in Türkiye’den Almanya’ya işçi göçü sürecini ele aldığı üç kitaptan oluşan bir şiir çalışmasıdır. Klasik şiir biçiminden çeşitli yönlerden farklılık gösteren bu eserde, göçmen edebiyatı dairesinde göçmenlik halleri daha çok bir anlatı forumunda kurgusal düzleme aktarılmıştır. Merkezde bir göçmen işçinin hikâyesi vardır ve bu merkez kişi etrafındaki diğer göçmenlerin yaşamları da yan hikâyeler olarak anlatılır. Göç olgusunu toplumsal gerçekçi bir yaklaşımla ele alan şair, üç kitabı göç sürecine paralel olarak giriş-gelişme-sonuç çizgisinde tasarlamıştır. Şairin bizzat göç olayını yaşamaması, Almanya’da işçi olarak çeşitli işlerde çalışması, tüm süreci yakinen gözlemleyebilme fırsatı bulması, karakterleri, mekânları son derece gerçekçi bir atmosfer içerisinde yansıtmayı sağlamıştır. Bununla birlikte şair göç olayını Marksist bir yaklaşımla değerlendirmiş, şiirlerini toplumsal gerçekçi eğilim çerçevesinde oluşturmuştur. Dolayısıyla bu kitabın incelenmesi bir yandan Almanya’ya işçi göçü olayına dair çıkarımları bir yandan da göçmen edebiyatı sürecinin ilk evrelerine yönelik tespitleri sağlayacaktır. Bu çalışmanın temel amacı da kitabın göçmen edebiyatı bağlamında okunması ve gerek biçim gerekse içerik olarak irdelenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Aras Ören, Berlin Üçlemesi, Göçmen Edebiyatı, göç, şiir.

BERLIN TRILOGY BY ARAS ÖREN AS A MODERN MIGRATION EPIC IN THE CONTEXT OF MIGRANT LITERATURE

Abstract- The Berlin Trilogy is a work of poetry consisting of three books, in which Aras Ören deals with the process of labor migration from Turkey to Germany. In this work, which differs from the classical poetry form in various aspects, immigration situations in the immigrant literature are mostly transferred to the fictional plane in a narrative forum. There is a story of a migrant worker in the center and the lives of other immigrants around this center person are also told as side stories. The poet, who deals with the phenomenon of migration with a socialist realist approach, has designed three books in parallel with the migration process in the line of entry-development-result. The poet's personal experience of immigration, working in various jobs as a worker in Germany, having the opportunity to closely observe the whole process, enabled him to reflect the characters and places in a very realistic atmosphere. However, the poet evaluated the migration event with a Marxist approach and composed his poems within the framework of socialist realist tendencies. Therefore, the examination of this book will provide inferences about the labor migration to Germany on the one hand, and determinations on the first stages of the immigrant literature process on the other. The main purpose of this study is to read the book in the context of immigrant literature and to examine it in terms of both form and content.

Keywords: Aras Ören, Berlin Trilogy, immigrant literature, migration, poem.

GİRİŞ

En genel anlamıyla bir mekânsal yer değiştirme hareketliliğini belirten göç olgusu, tarihsel süreç boyunca sözlü ve yazılı birçok edebî eserin odak noktası olmuştur. Türk edebiyatının sözlü dönemlerinden başlayarak bugüne kadar uzanan süreçte göç, destan, türkü, mani, ninni gibi folklorik eserlerle birlikte, roman, hikâye, tiyatro gibi yazılı ve modern eserlerle de anlatılmıştır. Uygurların *Göç Destanı* ile başlayan bu süreç, klasik edebiyatta hicretnâmeler, halk edebiyatı sahasında özellikle türkülere konu olurken modern edebiyatta daha çok roman ve hikâye türü ile anlatılmıştır. Türk toplumlarının çok sayıda göç olayını yaşaması, bir dönemler konar göçer yaşamın hâkimiyeti, mevsimlik göçler, savaşlar sonrası yaşanan mübadeleler, köyden kente göç, yurt dışına yapılan işçi göçleri ve beyin göçü gibi hareketliliklerin çeşitliliği, edebî düzlemde de göç olgusunun sürekliliğini sağlamıştır. Türk edebiyatında göç eskimeyen bir sosyal gerçeklik olarak yer almış, kimi zaman toplumsal gerçekçiliğin kimi zaman toplumcu gerçekçiliğin kimi zamansa bireysel yaşamın bir anısı olarak kurgusal dünyada dile getirilmiştir.

Modern Türk edebiyatında göç en çok da 1950 sonrası yaşanan sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik değişimler sonucu ortaya çıkan iç ve dış göç olayları paralelinde yazınsal türlere konu olmuştur. Demokrat Parti dönemiyle başlayan şehirleşme, sanayileşme gibi politikalar sonucu Anadolu'dan özellikle de İstanbul gibi büyük şehirlere yapılan göçler iç hareketliliği sağlarken 1961 yılında Almanya ile imzalanan konuk işçi anlaşması sonucunda Türkiye'den Almanya'ya yönelik hareketlilik dış göç zemin hazırlamıştır. Bu süreçte Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Muzaffer İzgü, Fakir Baykurt, Bekir Yıldız, Güney Dal gibi romancılar bu göçleri konu edinen romanlar yazmıştır. Ancak bu göçlerin romanlara, hikâyelere konu edilmesi sadece o yıllarla sınırlı kalmamış daha sonraki süreçte Adalet Ağaoğlu, Sevinç Çokum, Latife Tekin, Orhan Pamuk, A. Günbay Yıldız, Emine İşınsu gibi yazarların eserlerinde de ele alınmıştır. Türü ne olursa olsun göçü merkezine almış bu eserlerde özellikle göç süreci ve sonrasında yaşanan çeşitli sorunlar dile getirilmiştir. Bu sorunlar arasında göç edenin karşılaştığı engeller, kalanların yaşadığı hasretlik, göç edilen yerdeki fiziksel, demografik değişimler anlatılara yansıyan ortak izleklerdir. Başka bir çalışmada tespit edilen “dil sorunu, eğitim sorunu, aile parçalanması, kimlik bocalaması, gettolaşma sorunu” (Hüküm-Özaktas, 2020: 211-264) gibi başlıklar genel olarak göç edebiyatının ortak konularıdır. Bunların yanında çeşitli sosyolojik, psikolojik, kültürel, ekonomik sorunlar da bu anlatılarda neden-sonuç ilişkisi bağlamında dile getirilmiş, sosyal gerçeklikler zamanla yazınsal gerçekliğe dönüştürülmüştür.

Daha çok toplumcu gerçekçi bir yaklaşımla yazınsal gerçekliğe aktarılan göç olayları, kapitalizm, kentleşme, sanayileşme, tarımda makinalaşma gibi ekonomik nedenlerle açıklanırken sonuç olarak ortaya çıkan ezilme, sömürülme, emek ticareti, yabancılaşma, yersiz

yurtsuzluk gibi izlekler ön plana çıkarılmıştır. Bu izlekler özellikle de göç olayını bizzat yaşamış yazar ve şairlerce olgunlaşan göçmen edebiyatının temel izleklerindedir. Almanya'ya işçi göçüne paralel olarak gelişen göçmen edebiyatı genellikle üç dönem olarak incelenir; bunlar birinci, ikinci, üçüncü kuşak göçmen yazını olarak ayrılmıştır. Ayrımın sebebi de şekil ve muhtevada görülen farklılıklardır. Birinci kuşak göçmenler, “birtakım özelliklerine göre iki gruba ayrılırlar. Birinci grupta ilk olarak Almanya'da yazarlığa soyunanlar, ikinci grupta ise Türkiye'de yazarlığa başlayan ve sonrasında Almanya'ya gidip orada eserler vermeye devam edenler. Birinci grup yazarlar, Almanya'ya işçi olarak giden vatandaşlarımız ve onların çocuklarından ya da evlilik, öğrenim, politik ve ekonomik nedenler gibi farklı amaçlarla Almanya'ya gidip orada yazarlığa başlayan vatandaşlarımızdan oluşur” (Asutay-Çelikten, 2013: 214). Aras Ören de Türkiye'den Almanya'ya işçi olarak gitmiş, fabrikalarda ve diğer iş kollarında işçi olarak çalışmıştır. Dolayısıyla göçmenlik durumunu bizzat yaşamış ve gözlemleyebilmiş ilk kuşak göçmen edebiyatının temsilcilerindedir.

“1969 yılında Almanya'ya giderek Türk işçilerinin en çok yoğunlaştıkları hatta getto kurdukları Berlin'e yerleşen Ören, önceleri birçok şirkette işçi olarak çalışmasının yanı sıra yazarlığını da sürdürdü. Almanya'da art arda üç kitap yayımlayarak bunları *Berlin Üçlemesi* olarak adlandırdı. Ören diğer birçok yapıtında olduğu gibi *Berlin Üçlemesi*'ni de Türkçe kaleme aldı ve kitaplar Almanca'ya çevrilerek basıldı. Üçleme göçmen yazını içinde yer alan diğer yapıtlardan farklı olarak kısa bir süre içinde Almanların ilgisini çekti. *Niyazi'nin Naunyn Sokağı'nda İşi Ne?* ve *Kâğıthane Rüyası* yayınlanmalarından kısa bir süre sonra filme alındılar. *Gurbet Değil Artık* ise radyo oyunu olarak yayımlandı” (Oralış, 1993: 109).

Diğer göçmen yazarlar gibi göç olgusunu sınıfsal bir sorun olarak okuyan şair, kendi eserini de bu çerçevede oluşturmuştur. Aras Ören'in *Berlin Üçlemesi* adlı şiir kitabı da Türkiye'den Almanya'ya göç serüvenini Marksist bir yorumla anlatan, nitelik ve nicelik yönüyle destansı yapısıyla dikkat çeken bir eserdir. Eserin önsözünü yazan Fakir Baykurt bu noktaya dikkat çekerek şunları söyler: “*Berlin Üçlemesi*, alışageldiğimiz şiir kitaplarına benzemiyor. Destan gibi, uzun soluklu bir şiir onun şiiri. Aras Ören kendisi bu tür şiir için eski Yunanca'nın poem sözcüğünü yeğliyor. Zaten onda tâ Homeros'tan süzülüp Yunus'tan, Nazım'dan, Brecht'ten geçerek oluşan halis bir şiir özsuvar. Kavrayan, geniş planlar içinde ayrıntılar veren usta bir anlatıcı o: onun için en uygun sözcük ‘ozan’” (Ören, 1980: 8). Baykurt'un buradaki ozan nitelemesi Aras Ören'in şairliğini tanımlayacak en uygun ifade. Zira o, şiirleriyle hikâye anlatan, yer yer iç diyaloglara yer yer karşılıklı konuşmalara yer vererek klasik şiir kalıplarını aşan bir şair. Nitekim *Berlin Üçlemesi* de *Niyazi'nin Nuayn Sokağında İşi Ne?*, *Kâğıthane Rüyası*, *Gurbet Değil Artık* isimli üç kitaptan oluşan hacimli bir şiir kitabıdır. Oldukça uzun bu üçlemede merkezdeki kişi etrafında bir

sokağa yerleştirilmiş göçmenlerin yaşam kesitleri manzum hikâye formatında anlatılır.

Birinci bölümde kişileri tanıtan şair, onların göç süreçlerine, geçmiş yaşamlarına, yaşadıkları mekâna dair bilgiler verirken ikinci bölümde asıl hikâyesi anlatılan Niyazi isimli göçmenin iç dünyasına, sınıfsal bilinç kazanmasına daha çok yer ayırıyor. Son bölümde ise uzun yıllardır Almanya’da yaşayan göçmenlerin yabancılaşmasına, kimlik sorunlarına işaret eden Ören, üçlemeyi kronolojik olarak ilerletiyor ve gelinen noktada Almanya’ya işçi göçü sürecini tarihsel, sosyal, ekonomik ve kültürel yönlerden değerlendiriyor. Dolayısıyla *Berlin Üçlemesi* bir göç destanı olarak okunduğunda, hem Almanya’ya işçi göçüne dair çıkarımlar hem de göçmen edebiyatı bağlamında Aras Ören şiirine dair çıkarımlar yapılabilecektir. Şiirler eserdeki bölümlerin sıralamasına paralel olarak neden-süreç-sonuç çerçevesinde değerlendirilecek her bölüm kendi içerisinde irdelenecektir.

BİRİNCİ KİTAP: NİYAZI’NİN NAUNYN SOKAĞINDA İŞİ NE?

Üçlemenin birinci kitabı *Niyazi’nin Naunyn Sokağında İş Ne?* adını taşır. İlk kitapta yirmi üç şiir vardır. Girişte asıl hikâyesi anlatılan Niyazi Gümüşkılıç adlı Türk göçmen tanıtıldıktan sonra, onun yakın çevresindeki diğer göçmenlere ve Alman vatandaşlara yer verilir. Burada kişiler üzerinden toplumların, ülkelerin tarihi geçmişlerine değinen şair, bir yandan neden Türklerin göçmenliğe sürüklendiğini anlatırken bir yandan da Almanların nasıl şartlarla o tarihlere geldiğini anlatır. Ayrıca iki farklı kültürü, toplumun bir arada yaşamasına zemin olan Naunyn Sokağı da bu bölümde yeni şartlarıyla tanıtılır. Bu tanıtım şiirlerinde daha çok nedenler üzerinde durulur. Neden Niyazi göç etmek zorunda kaldı, neden Almanya bir göç ülkesi oldu ve neden sokakları bir getto hâline geldi gibi soruların cevapları verilir. İlk olarak göçün itici ve çekici faktörleri Niyazi’nin dilinden anlatılır.

*“Bu Almanya işi çıkınca,
herkes gibi ben de
dedim kendikendime:
Almanya bir küçük Amerika.
Gidersin oraya Niyazi
Ve yaşarsın orada Bebek’in zenginleri gibi.
Çünkü fakir kişi
Bir Amerika’da (ya da Almanya’da ya da bir
başka batı ülkesinde)
Amerikalı gibi yaşayabilir. Yoksa
Bizim gibi ülkelerde bu salt zenginlerin işidir.
Ve Amerikalı gibi yaşarsa insan
Ancak yaşadım diyebilir.” (s.38)*

Şair bu dizelerde göç olayını itme-çekme teorisine yakın bir düzlemde ele almıştır. Everett Lee’nin *Bir Göç Teorisi (A Theory of Migration)* adlı makalesinde açıklamış olduğu teoriye göre, göç veren yer ile göç alan yer arasındaki fırsat eşitsizliği göçün temel sebebidir. Lee’ye

göre göç olayında dört temel faktör vardır. Bunlar: “Yaşanan yerle ilgili faktörler. Gidilmesi düşünülen yerlerle ilgili faktörler. İşe karışan engeller ve bireysel faktörlerdir” (Akt. Yalçın, 2004: 30). Rasyonel birey bu faktörleri dikkate alarak bir seçim yapar ve bulunduğu yerde itici faktörler daha fazlaysa çekici faktörlerin olduğu yere göç eder. Dönemin Türkiye’si ile Almanya’yı kıyasladığımızda elbette ki Almanya’da çekici faktörler daha fazladır. Nitekim şiirde de bu kıyas yapılır ve zenginleşmenin, sınıf atlamanın yahut daha müreffeh bir hayat yaşamanın ancak Almanya, Amerika gibi gelişmiş sanayi ülkelerinde mümkün olacağını altı çizilir. Diğer şiirlerdeki göçmen kişilerin de göç olayından arzularının zenginlik, mülk sahibi olma, itibar görme gibi ekonomik temelli olduğu görülür. Başka bir şiirde Kazım Akkaya adlı göçmen bu arzuyu şöyle ifade eder:

*“İlk 1971 yılında,
5’inci ayın 7’sinde geldim buraya,
Şimdi üç ay oluyor.
Niyetim bir otobüs almak
Ya da bir kamyon” (s.48)*

Bir özne-nesne ilişkisi bağlamında değerlendirdiğimizde göçün nedenleri kurgusal metinlerde gönderici eyleyen olarak değerlendirilebilir. A.J.Greimas’ın anlatı çözümlemelerinde kullandığı eyleyenler modeline göre gönderici, kahramanı bir nesnenin elde edilmesi için onu harekete geçiren, maceraya sürükleyendir. Gönderici “Her zaman insana benzeyen, somut özellikler taşıyan bir kahraman olmayabilir. Tanrı, yazgı, doğa, baba imgesi de kahramanlara görev veren, özneyi eyleme geçiren öznenin güçlü bir eyleyendir” (Kıran-Kıran, 2000; 157). Bunların yanı sıra bir rüya, bir hayal, bir ideal gibi soyut unsurlarda özneyi harekete geçiren eyleyenler olarak anlatılarda görülebilir. Burada da yoksulluk, mülksüzlük, itibarsızlık gibi faktörler gönderici işleviyle yer almıştır. Bunlar aynı zamanda göçün de nedenleridir.

Dolayısıyla bu ilk kitapta Niyazi’nin ve diğer Türk göçmenlerin neden Nuayn Sokağı’nda olduğunu anlatır şair. Yukarıdaki dizelerde ifade edilen yoksulluk, mülksüzlükle beraber modernleşme, kapitalizm gibi olguların oluşturduğu yeni yaşam katmanları yeni kültür de bu göçün sebepleri arasında gösterilir.

*“Bizden öncekiler, yani
Anam, babam, onlar,
Ayırt etmemişler bu ayrıcalığı
Ya da o zamanlar
Başkaymış daha yaşam
Kendi içinde kapalı bu İstanbul köyünde
Kaynaşmışmış paşazadeler, beyzadeler, tacirler
Fakir fukara ile
Ve birbirlerine bu kadar
Değillermiş yabancı hatta;” (s.38)*

Sınıf ayrımının belirginleşmesi, üretim ve tüketim araçlarının bazı sınıflarda toplanması, ekonomik ayrılıklarla beraber sosyal, kültürel ayrımları da belirginleştirmiştir. Kişiler birbirine yabancılaşmıştır. Hiçbir şey eskisi gibi değilken refah içinde bir yaşam ancak göç ile mümkündür. Böylece de bir araba, ev, tarla,

arsa gibi araçlara ulaşabilmek için Niyazi ve diğerleri göç yolunu tercih etmişlerdir. Almanya alt sınıflar için umut mekânına dönüşmüş birçok kişi zenginleşme kapısı olarak Almanya'yı hayal etmiştir. İlk öncülerin bu hayali gerçekleştirmiş olmaları ise göç olayını kitlesel boyutlara taşımış, göç ağları sayesinde Almanya'da çeşitli bölgelerde Türk mahalleri oluşmuştur.

Douglas Massey tarafından geliştirilen ağ teorisinin temelinde, göç edenler ile geride kalanlar arasındaki göçe yönelik ilişki yatmaktadır. Böyle bir ilişkinin varlığı, göç etmek isteyen aynı aileden veyahut aynı ulusal kökenden olanların göçe yönelmesini kolaylaştırır. Çünkü "bu etkileşimler, göçün maliyetini ve içerdiği riskleri azaltarak kolaylaştırmaktadır. Ağlar, göç kanallarının kurumlaşmasını ve süreklilik kazanmasını bir çoğaltan etkisiyle sağlamaktadır" (Toksöz, 2006: 21). Ağ teorisinin kurgusal anlatıdaki karşılığını ise şair şu dizelele ifade eder:

*"Delir rüzgâr bir gün
Bir Türk'ün bıyığını savurdu
Ve bıyığının peşinden koşan Türk
Kendini Naunyn Sokağı'nda buldu*

...
*O gitti ama
Ardından
Kadın erkek,
Çoluk çocuk
Memleketlileri sökün etti..." (s.33)*

Memleketlerinden sökün eden bu göçmenleri ilk kitapta art arda sıralayan şair bir yandan onları tanıtır neden göç ettiklerini anlatırken bir yandan da onların ortak noktalarının altını çizer. Böylece daha önce göç romanları üzerine yaptığım doktora çalışmamda da gösterdiğim gibi göçmen edebiyatıyla edebiyat dünyamıza giren göçmen işçi tipinin özellikleri belirgin kılınır. Şair bu bölümdeki şiirlerini doğrudan tanıyacağı kişilerin isimleriyle başklandırır. Atıfet, Halime, Kazım Akkaya, Sabri Şan, Nermin bu kişilerden birkaçıdır. Geçmiş hikâyeleri farklı olsa da ortak noktaları ekonomik sorunlar yaşamalarıdır. Atıfet dansözlük, genelev işçiliği yapmıştır; Halime'nin kocası kan davasından hapsedir, Kazım Akkaya'nın çalıştığı acente iflas etmiştir, Sabri Şan mesleği olmayan bir çiftçidir. Ekonomik kaygılar bu insanların göndericisi olmuştur. *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* (Campbell, 2010) bağlamında bu süreci okuyacak olursak onları maceraya sürükleyen itici güç yoksulluktan ve arzu edilen nesnelere de para, statü, itibar gibi ortak nesnelere. Yine eyleyenler modeline göre Özne nesne ilişkisinin temelinde bir arayış, elde etme, bulma, yolculuk süreci vardır. "Özne, genellikle önemli eylemlere katılan başkahramandır. Nesne ise kahramanın elde etmeyi istediği soyut ya da somut şey ya da kimsedir. Bu bir hazineyi bulmak, bir kadını baştan çıkarmak, bir ülkeyi fethetmek, bir bilgi elde etmek, bir hastalıktan kurtulmak" (Kıran-Kıran, 2000; 149) gibi çoğu anlatının merkezinde yer alan maceranın, serüvenin dayanak noktasıdır.

Bu bölümde değinilen diğer bir hususta göçle birlikte yaşanan demografik ve mekânsal değişim sürecidir. Bu süreç Naunyn sokağı üzerinden anlatılır.

Kitabın sonundaki açıklamalar kısmına göre Naunyn Sokağı Berlin'in Kreuzberg ilçesinde bulunan, yapıları Almanların kuruluş devri mimarisıyla yüzyılım başında inşa edilmiş, ön kısımlarında subay, esnaf ve zanaatkarların arka kısımlarında ise işçilerin oturduğu bir yerleşim yeridir. Göçün kitlesel boyutlara ulaşmasıyla daha önce Alman kimliğini taşıyan sokak artık çokkimlikli, çokkültürlü bir yapıya bürünür.

"Nice akşamlar, nice sabahlar

Derken

*Herkes her şeyin o sokakta;
Her şey herkesin o sokakta;
Yadrganmaz bir parçası oldu.
Öyle ki bugün*

Türklerin olmadığı bir Naunyn Sokağı

Belki sokaklığından kaybetmez ama

Şu yaşlı günlerinin sonunda

Çocuksu bir başlangıçtan olurdu" (s.34)

Göç sürecini iki ayaklı bir oldu olarak değerlendiren şair, her iki tarafın da bu sürece nasıl girdiğini, nasıl etkilendiğini kitabının bu ilk bölümünde belirtir. Değişen dünya, tarihsel koşullar, modernleşme, savaşlar, kapitalizm gibi olgular etrafında bir değerlendirme yaparak göçü ve göçmenleri anlamaya ve anlatmaya çalışan şair için tüm bunlar yeni bir sürecin başlangıcıdır. Kitabın bu ilk bölümü tüm bu sürecin giriş kısmı mahiyetindedir. Aynı zamanda da üç aşamalı göç olayının nedenselliğinin irdelendiği bölümdür. Yine Niyazi özelinde göçmenlerin sınıf bilinci, işçi hakları, sendikalaşma gibi konulardaki olgunlaşma sürecinin de ilk aşamaları bu kitaptaki şiirlere konu olmuştur. Dolayısıyla bir yandan kurgusal karakter Niyazi'nin göç serüvenine başlangıcı bir yandan da Türkiye'den Almanya'ya işçi göçünün başlangıcı olarak bu kitabı değerlendirmek mümkündür.

İKİNCİ KİTAP: KÂĞİTHANE RÜYASI

Klasik bir anlatının gelişme bölümü olarak okunabilecek ikinci kitapta otuz şiir yer alır. Bu şiirler ilk kitapta tanıtılan göçmenlerin yaşadıkları olaylar, hissettikleri duygular ve karşılaştıkları bazı durumları anlatır. Tüm bu anlatılanlar göçe dair bir sürecin özeti mahiyetindedir. Bu süreçte yeni bir toplumun yeni bir kültürün içinde öteki ile yaşamının, yabancı, göçmen olmanın zorlukları, sorunları daha çok anlatılır. Nitekim göçmen edebiyatının temel izleklerinden olan bu sorunlar, özellikle de birinci kuşak göçmen yazınında sıkça ele alınır. "Yabancılar yeni geldikleri, dilini, kültürünü, yaşam koşullarını, hukuki düzenini, ekonomik, politik yapısını bilmedikleri bu ülkede o güne değin hiç karşılaşmadıkları yeni sorunlarla karşılaştılar, bunlara beraberlerinde getirdikleri kendi kültürel, ekonomik sorunları da eklendi. Böylece birçok yazar, yaşadıkları bu sorunları yazıya aktarıp, tarihsel gerçekliği yazımsal gerçekliğe dönüştürerek, varolanı doğrudan metinlere yansıttılar" (Oralış; 2001: 36). Bu çerçevede bölümün ilk şiirinde şair, zor koşullarda fabrikalarda çalışan göçmen işçileri bir akvaryumun içine hapsedilmiş balıklar gibi yansıtır.

“Hiç güneşsiz akvaryumlarda,
Hasta balıklar gibiydiler,
Onlar gibiydiler tortulu sulara,
Tortulu akvaryum sularına benzeyen bu yerlerde.
Sayıları sekiz yüz bin miydi?
Sekiz yüz binin üstünde miydi ne,
Adına konuşulan, adına pazarlıklar yapılan,
Adına karar verilen” (s. 93).

Bedenin, emeğin metalaşmasına vurgu yapan şair, göç sürecini, göçmenlerin ucuz işgücü olarak çalıştırılmasını, ayrımcılığa, adaletsizliklere uğramasını Marksist bir yaklaşımla eleştirir. Nitekim Marksist yaklaşıma göre de göç olgusu, “esas olarak kapitalist birikim sürecinin yayılmacı doğasına bağlı olarak ucuz emeğin sermaye için harekete geçirilmesinin bir sonucudur” (Toksöz, 2006: 19). Gelişmişlik, az gelişmişlik, sermaye ve emek çerçevesinde değerlendirildiğinde ise göç, “kapitalist gelişmenin neden olduğu kopma ve yer değiştirmelerinin doğal sonucudur. Kapitalist ekonomi Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya’daki merkezlerden giderek daha geniş halkalar halinde yayıldıkça dünya nüfusunun giderek büyüyen kısmı dünya pazar ekonomisine dahil edilmektedir. Çevre bölgelerdeki toprak, hammadde ve emek dünya pazarlarının denetimi altına girdikçe göç akımları oluşmakta, bunların önemli bir kısmı dış ülkelere doğru yönelmektedir” (Abadan Unat, 2002: 15). Kitaptaki Niyazi’nin Geçmişle Hesaplaşması adlı şiirde Niyazi’nin dilinden Osmanlı dönemi, Cumhuriyetin ilk yılları ve 1960 darbesine kadarki süreç devlet-halk, yönetenler-yönetilenler, sermaye-emek gibi kavramlar etrafında değerlendirilir ve sonuç olarak sermayenin emeği sömürerek büyümesine vurgu yapılır. Niyazi, bu gerçekliklerin farkına varmış, sınıf bilincine sahip bir kişi olarak diğer arkadaşlarını da bu gerçeklikler karşısında bilinçli olmaya davet eder. Bir iç konuşmasında diğer göçmen arkadaşlarına şöyle seslenir:

“Bir yandan gelişirken kapitalist ilişkiler
Dışarıya bağımlı olarak; öte yandan
Varoluşunu bir feodal düzenin,
Anlatmaya çalıştım. Örneğin 1950’de
Feodallerle burjuvazinin nasıl elele
Bürokrasiye karşı çıkışını söylemeye çalıştım.
Tarihin sınıfsal açıdan
Yeniden yazılmasının önemine
Parmak basmaya çalıştım.
Bu bir başlangıçtır,
Sürmesi gereklidir;
Biz de elbet kendi sınıfımızın tarihini yazacağız”
(s.167).

Niyazi, tüm olup bitenleri, tarihi, göçü bir sınıf meselesi olarak algılar. İşçi, emekçi arkadaşlarını bu minvalde uyarır, onlara sınıf bilincini, birliği, sendikalaşmayı, grevi öğretmeye çalışır. Aynı zamanda kendi de bu konularda bilgisini, kavrayışını geliştirmeye devam eder. Niyazi özelinde bakıldığında bu bölüm bir yandan da onun gelişme sürecidir. Şu şiir dizelerinde de yine onun düşünceleri aktarılır:

“Dostluğa düşmaliğe
Onlar karar verirler;
Sevmeğe, nefrete.
Onlar bizi esirger
Ve yargularlar
Ve onlar güçlerini,
Hep kendi çıkarlarına kullanırlar.
Onlar kimlerdi? Onlar kimdir?
Biz kendimiz için
Kendimiz karar veremez miyiz?” (s.178)

Burada onlar zamiriyle karşılanan kişileri ve grupları sermaye sahipleri, patronlar, yöneticiler ve genel anlamda üst sınıftakiler olarak okuyabiliriz. Niyazi burada işçi sınıfının kendi hayatlarının öznesi olamamaları durumuna ve sürekli birilerinin kararlarıyla yaşamlarını sürdürmelerine değinir. Türkiye’de kendi hayatlarını yaşayamayanlar bir umutla Almanya’ya gitmiştir ancak orada yine işçi, yine alt sınıf üyeleridirler. Dolayısıyla biraz daha para kazanıyor olsalar da sosyal konumları aynıdır. Şiirin devamında da bu gerçekliğe vurgu yapılır.

“Biz başka bir tarihten,
Başka bir yabancı diyara gelip,
Gene yabancı kaldık.
Amacımız: kendimizi güvende duymaktı.
Bu Türkiye’de olmadı
Burada da arıyoruz” (s.180)

Ali Tilbe’nin geliştirdiği “çatışma ve göç kültürü” (Tilbe, 2015) modeline göre, her türlü göçün itici gücü güvensizliktir. Ekonomik, kültürel, dini, eğitim, sağlık gibi her türlü alanda hissedilen güvensizlik, göç kararında en etkili faktördür. Bu dizelerde de ekonomik olarak hissedilen yabancılığın Almanya’da başka yine devam ettiği, dolayısıyla güvensizliğin de devam ettiği vurgulanır. İkinci kitabın bu son şiiriyle anlatımın gelişme bölümü, göçün ise süreç bölümü bitirilir. Genel olarak şiirlerde büyük bir umutla Almanya’ya göç eden kişilerin hayal kırıklıkları, ezilmeleri, ayrımcılığa uğramaları, geçmişe, memlekete duyulan özlemlerle birlikte yavaş yavaş da Almanya’da yerleşik hâle gelmeleri konu edinilir. Göç olayının merkez-çevre, gelişmişlik-az gelişmişlik ayrımından kaynaklandığı, işçi sınıfının ise her koşulda sömürüldüğüne dikkat çekilir.

ÜÇÜNCÜ KİTAP: GURBET DEĞİL ARTIK

Gurbet Değil Artık üçlemenin son kitabıdır ve yirmi iki şiirden oluşur. Şair bu bölümde de yine göçmenlerin günlük yaşamlarından, karşılaştıkları olaylardan hareketle onların duygu ve düşüncelerine yer verir. Bazen anlatıcının dilinden bu duygu ve düşünceler aktarılırken bazen de doğrudan karakterlerin konuşmaları, iç diyalogları kullanılır. Bu bölüm sonuç kısmıdır ve Almanya’ya göç sürecinin sonuçları olarak okunabildiği gibi baş karakter Niyazi’nin de olgunlaştığı, fikirlerinin sağlamlaştığı ve kendi yerini daha net görebildiği bölümdür. Niyazi ile birlikte birinci ve ikinci bölümde yer alan diğer göçmenlerin yaşamlarından kesitler anlatılırken

hâkim izlek olarak yabancılaşma ve kimlik sorunsalı ön plana çıkarılır.

Yabancılaşma süreci ilk olarak daha çok kırsal yaşama ait kişilerin kent ve makine yaşamıyla karşılaşması, yeni yaşama uyum sürecinde hissedilen bir duygu olarak hissettirilir. Bölümün ilk şiirinde bedenlerin makine düzeniyle işleyişi vurgulanır:

*“Bir yarıştıdır sanki
Paslı ray, bulanık kanal,
Eğri saçak ve kaldırım taşları
Güneşle artık
Akarbantta tıpkı
Emeğin zamanla yarışması gibi” (s.185).*

İşçilerin yaptıkları işe göre ücret almaları, onları adeta makine ile rekabete sevk eder. Diğer şiirlerde de bu durum anlatılırken burada artık bedenlerin makine düzeniyle paralel hâle gelmesi sorgulanır. Sürekli işçi olmak, Almanya’da kalabilmek, daha fazla para kazanabilmek için gece gündüz emekleriyle varolmaya çalışan göçmen işçiler hiç durmayan makinalarla bütünleşmişlerdir.

Göç olayının sonucu olarak değerlendirilen yabancılaşma olgusu, farklı kültür dairesinde uzun süre kalmanın getirmiş olduğu aidiyet sorunuyla da ilgilidir. Geçmişe, ait olunan yere özlem arttıkça mevcut yer sorgulanmaya başlanır. Nitekim Niyazi de bölümün ikinci şiirinde bu sorgulamayı yapar.

*“Ben şimdi neredeyim, kimim?
Bulutta mıyım? Burada mıyım?
Burası nasıldır? Nedendir?
Bulut nedir? Niçindir?” (s.188).*

Yine Emine adlı diğer bir göçmen de “Ne kadar çok gurbeteyiz böyle/şu Anadolu’ya baktıkça” dizeleriyle yabancılığı, yersiz yurtsuzluğu vurgular. Emine daha Türkiye’de doğmuş Almanya’da büyümüştür. Daha çok ikinci kuşak göçmen edebiyatının sıkça ele aldığı kimlik sorununu yaşayan bir göçmen olarak çıkar karşımıza. Aşağıdaki dizeler onun dilinden aktarılır:

*“Ben geldiğimde beş yaşımı doldurmuştum,
On yıldır buradayım, kardeşlerim Berlin
doğumlu.
Şimdi benim gurbetim nere, sılam nere?
N’olur silin artık benim kimliğimi
Babamın pasaportundan.
Kendi cebimde kendi pasaportum olsun.
Soranlara kimliğimi açıkça söyleyeyim,
Hiç utanmadan hiç çekinmeden,
Hatta biraz da öğrenerek:
İçinde doğup, yaşadığım yüzyıl beni
Böyle etti:
Doğumum-1963, Kayseri,
Yaşadığım yer- Berlin, Kreuzberg” (s. 241)*

Bu dizeler Emine’nin Berlin Başkonsolosluğuna yazdığı bir dilekçe olarak aktarılır. Arada kalmışlık, çok kimliklilik, çok kültürülük içinde kendini arama, nereye ait olduğunu sorgulama gibi durumlar ikinci kuşak göçmenler için yaygın görülen bir sorundur. Kimlik

sorunu göçmen edebiyatının da temel izleklerindedir. “Kültür farklılıklarını görmek, yaşamak ve dikkatleri bu yöne çekmek yaygın bir eğilim. Kimlik problemi olarak nitelenen konunun çeşitlemeleri bol. Özellikle Almanya’da ikinci kuşak denilen Türklerin iki kültür dünyasıyla sürekli alışveriş içinde olması söz konusu. Türk kültürü ana-babalarının, ailenin sürdürdüğü hayat üslubunda egemenken, dışarda Alman kültürüyle yüz yüze olan gençler bunlar. Yazdıklarında bu azınlık, kimlik vb. problemler ön sıradaysa da evrensel, salt insana ilişkin konuların dile geldiği de oluyor” (Aytaç, 1991: 155). Kimlik, “bir kişi ya da grubun kendisini tanımlaması ve kendini diğer kişi ve gruplar arasında konumlandırması” (Bilgin, 2007: 11) olarak tanımlanır. Türkiye’de doğup Almanya’da yaşayan, eğitim alan, büyüyen kuşaklar için ise bu tanımlamanın net bir şekilde yapılması kolay değildir. Nitekim evlerinde Türk kültürünü, dilini öğrenip yaşarken, okullarda, sokaklarda Alman kültür ve dilini yaşamak zorunda kalırlar. Başka bir ifadeyle özel alanda Türk kamusal alanda Alman gibi yaşamışlardır. Dolayısıyla da kendilerini bir kimlik etrafında tanımlamanın zorluğunu hissetmişlerdir.

Üçüncü kitap hem üçlemenin sıralamasında sonuncudur hem de göç olayının sonucu olarak tasarlanmıştır. Nihayetinde şair gelinen noktada artık Almanya’nın gurbet olmadığını, sokakların, caddelerin Türkleştiğini ve göçmenlerin yeni yurtları hâline geldiğini vurgular. Ancak bu süreçte unutulmuş, özlenen, kaybedilen değerler, duygular, yitirilen benlikler ve aranan kimlikler söz konusudur. Her ne kadar fiziksel olarak yeni bir yurt edinilmiş olursa da duygusal olarak henüz bir eve sahip olmayan göçmen işçiler, iç dünyalarında bu karmaşayı, çatışmayı yaşamaktadırlar. Bir yandan para kazanarak ev, araba, arsa gibi mülk sahibi olmaya başlasalar da öte tarafta duygusal olarak bir tükenme, hiçlik durumu söz konusudur. Yine Niyazi’nin dilinden bu yeni koşullar şöyle dile getirilir:

*“Bir kerpiç evden çıkıp, göçebe ve mülksüz,
Karmakarışık apartmanlı, taksili, minibüslü
Kentlerin gölgesine gelinmiştir.
Neler taşımışsak oralara hep
mülksüzlüğümüzdür.” (s.214).*

Mülksüzlük, yersiz-yurtsuzluğu ve aidiyet eksikliğini imgeler. Nitekim ev, “insanın fiziki olduğu kadar ruhi ihtiyaçlarına da cevap verebilir” (Yılmaz, 2019: 147). Niyazi özelinde vurgulanan bu durum diğer göçmenler için de geçerlidir. Almanya para kazanılan bir mekândır ancak ev olamamıştır. Dolayısıyla yabancılık sürekli hissedilen bir duygudur. Şair de anlatısının sonuç bölümü olarak bu aidiyet eksikliğine, yabancılaşma ve kimlik sorununa ağırlık vererek bir göç okuması yapmış göçün sonuçları olarak bu izlekleri ön plana çıkarmıştır.

SONUÇ

Aras Ören’in *Berlin Üçlemesi* Türkiye’den Almanya’ya işçi göçü sürecini neden-süreç-sonuç gelişimi içerisinde üç kitapla ele almıştır. Alışlagelmişin dışında bir şiir biçimiyle yazılan bu eser, göçmenlerin yaşamlarından

kesitlerin hikâye edilmesiyle oluşturulmuştur. Yer yer hikâye türünün özellikleriyle de anlatımın zenginleştirildiği eser, birinci kuşak göçmen yazınının temel izleklerini ön plana çıkarmıştır.

Birinci kitapta göç etmiş olan karakterlerin tanıtımı ve göç etme sebepleri üzerinde yoğunlaşan şair, ikinci kitapta göç edildikten sonraki sürece, üçüncü kitapta ise bu sürecin sonucunda ortaya çıkan fiziksel, ekonomik, kültürel ve ruhsal değişimlere odaklanmıştır. Dolayısıyla bu üç kitap bir yandan anlatılan kişilerin gelişim ve değişim sürecini aktarırken bir yandan da büyük resimde Almanya'ya işçi göçünü giriş-gelişme-sonuç üçgeninde aktarır. Şairin bu aktarımdaki tezi ise işçi göçü olayının gelişmişlik, az gelişmişlik meselesi olduğu, işçilerin adeta makinalaştırılarak sömürüldüğü, göçmen işçiliğin yeni bir tür kölelik düzeni oluşturduğu gibi daha çok Marksist bir yoruma dayanır. Yine şair anlatıcının özellikle vurguladığı bir diğer nokta ise işçilerin ancak sınıf bilinciyle bu düzeni yıkabileceği, haklarına ulaşabileceği savunulur.

Bunlarla birlikte göçmenlerin arada kalmışlığı, özellikle de ikinci kuşağın yaşadığı kimlik sorunu şairin üstünde durduğu konulardandır. Ötekileştirme, ayrımcılık, ırkçılık gibi göçle birlikte gelişen tepkisel davranışlara da göçün sonucu olarak yer veren şair, tam anlamıyla bizzat gözlemlemiş olduğu göçmenlik hâllerini şiirsel bir dil ve biçimle kurgulamıştır. Dolayısıyla da eser hem içerik hem biçim hem de dil bakımından modern bir destan örneği olarak okunabilir ve değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Abadan Unat, N. (2002), Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulusötesi Yurttaşlığa, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniv. Yay.
- Aytaç, G. (1995), Edebiyat Yazıları II, Ankara, Gündoğan Yay.
- Bilgin, N. (2007), Kimlik İnşası, İstanbul, Aşina Kitaplar Yay.
- Campbell, J. (2010), Kahramanın Sonsuz Yolculuğu, çev. Sabri Gürses, İstanbul, Kabalcı Yay.
- Çelikten, S-Asutay, H. (2013), “Birinci Kuşak Göçmen Yazınına Bekir Yıldız’ın Alman Ekmeği Açısından Bakış”, Uludağ Üniv. Eğitim Fakültesi Dergisi 26 (1), 2013, 211-220
- Hüküm, M-Özaktaş, G.S. (2020), “Yücel Feyzioğlu’nun Uğultu ve Anarbay Romanlarına Yansıyan Türk Göçmen Sorunları”, Sınırdan Geçen Sözcükler (Ed. M.Fatih Kanter), Kilis, Kodam Yay.
- Kıran, Z – Kıran, A. (2000), Yazınsal Okuma Süreçleri, Ankara, Seçkin Yay.
- Oralış, M. (1993), “Göçmen Yazını İçerisinde Aras Ören’in Konumu”, Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt:0, Sayı: 8, 109-122.
- Ören, A. (1980), Berlin Üçlemesi, İstanbul, Remzi Kitabevi Yay.
- Tilbe, A. (2015), “Göç/ Göçer Yazını İncelemelerinde Çatışma ve Göç Kültürü İncelemeleri” (Bildiri) 3rd Turkish Migration Conference, Charles University Prague, Turkish Migration Conference Selected Proceedings ss: 458-466, London Transnational, Press London.
- Toksöz, G. (2006), Uluslararası Emek Göçü, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniv. Yay.
- Yalçın, C. (2004), Göç Sosyolojisi, Ankara, Anı Yay.
- Yılmaz, E.B. (2019), Edebiyat Şehir Hafıza, İstanbul, Kesit Yay.

EXTENDED ABSTRACT

While the migration events, which were transferred to literary reality with a socialist realist approach, were explained by economic reasons such as capitalism, urbanization, industrialization, and mechanization in agriculture, the resulting themes such as oppression, exploitation, labor trade, alienation, and homelessness were brought to the fore. These themes are one of the main themes of immigrant literature, which has matured especially by writers and poets who have personally experienced the migration event.

The Berlin Trilogy is a work of poetry consisting of three books, in which Aras Ören deals with the process of labor migration from Turkey to Germany. In this work, which differs from the classical poetry form in various aspects, immigration situations in the immigrant literature are mostly transferred to the fictional plane in a narrative forum. There is a story of a migrant worker in the center and the lives of other immigrants around this center person are also told as side stories. The poet, who deals with the phenomenon of migration with a socialist realist approach, has designed three books in parallel with the migration process in the line of entry-development-result. The poet's personal experience of immigration, working in various jobs as a worker in Germany, having the opportunity to closely observe the whole process, enabled him to reflect the characters and places in a very realistic atmosphere. However, the poet evaluated the migration event with a Marxist approach and composed his poems within the framework of socialist realist tendencies. Therefore, the examination of this book will provide inferences about the labor migration to Germany on the one hand, and determinations on the first stages of the immigrant literature process on the other. The main purpose of this study is to read the book in the context of immigrant literature and to examine it in terms of both form and content.

In modern Turkish literature, migration has been the subject of literary genres in parallel with the internal and external migration events that emerged as a result of the socio-cultural and socio-economic changes experienced after 1950. As a result of policies such as urbanization and industrialization that started with the Democrat Party period, migration from Anatolia, especially to big cities such as Istanbul, provided internal mobility, while as a result of the guest worker agreement signed with Germany in 1961, the mobility from Turkey to Germany paved the way for external migration. In this process, novelists such as Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Muzaffer İzgü, Fakir Baykurt, Bekir Yıldız, Güney Dal wrote novels about these migrations. However, the subject of these migrations in novels and stories was not only limited to those years, but also in the works of writers such as Adalet Ağaoğlu, Sevinç Çokum, Latife Tekin, Orhan Pamuk, A. Günbay Yıldız, Emine Işın.

Aras Ören's Berlin Trilogy deals with the process of worker migration from Turkey to Germany in three books in a cause-process-effect development. Written in an unusual form of poetry, this work was created by telling stories from the lives of immigrants. The work, in which the narrative is enriched with the features of the story genre, has highlighted the main themes of the first generation immigrant literature.

Concentrating on the introduction of the immigrated characters and the reasons for their migration in the first book, the poet focuses on the process after the migration in the second book, and the physical, economic, cultural and spiritual changes that occur as a result of this process in the third book. Therefore, these three books, on the one hand, convey the development and change process of the people described, on the other hand, they convey the worker migration to Germany in the big picture in the triangle of entry-development-result. The thesis of the poet in this transfer is based on a Marxist interpretation, such as the fact that labor migration is a matter of development and underdevelopment, workers are almost mechanized and exploited, and migrant labor creates a new kind of slavery order. Another point that the poet-narrator especially emphasizes is that workers can only overthrow this order and achieve their rights with class consciousness. Along with these, the in-between immigrants, especially the identity problem of the second generations, are the issues that the poet focuses on. The poet, who also includes reactive behaviors such as marginalization, discrimination and racism that develop with immigration as a result of immigration, has literally fictionalized the immigration situations that he personally observed in a poetic language.